

— Ինչպէս որ ուրիշ հեղ ըսած ենք, մեծապատկայսն աս տարի՝ ըստ սովորութեան հետառք գաւառներուն այցելութիւն ընելու տեղ, մասաւոր աեղերը կը սրտափ, գիտաւորաբար վերին Աւստրիա եւ Պորուհա՝ Աս իր Ճամբորդութիւնսնց մէջ ամէն տեղ այցելութիւն կ'ընէ զօրանոցներուն եւ զինուորական զարդոցներուն՝ աշակերտները քննելով կամ կըրթութիւն ընել տալով, հիւանդանոցներուն, բանասերուն եւ ուրիշ հրապարակական հիմնադրութիւններուն։ Ամէն տեղ ինչպէս ինք մեծ փոխով եւ հագաբարձութեամբ իւր ամէն գտաի հպատակներուն բարգրաւակեան փոյթ մէջ եւ մեծ ընտանութեան մանեան հետ կը վարուի, այսպէս ոչ ասմէն կ'ազմ բոլոր Ժողովուրդն սրտաբոց կարգի նշաններով եւ ջղջերով՝ կրեմի սէրն, ուրախութիւնն ու յարգութիւնը կը ջղջնեն։ Արդէն անցեալ շաբթու կայսրը մայրաքաղաքս գարձաւ։ — Կայսերաւ ճամբորդութիւնները, կ'ընէ Կրտսեցիք Ժողովուրդ, յառաջագոյն գաւառներուն մեծ մասին մէջ ըրած ճամբորդութիւններէն աս տարբերութիւնն ունին, որ տնայն միայն կ'առաւարտութիւն, կամ աւելի ճշգիւ, բոկէր համար՝ միայն վարչութեան ամէն ճիւղին համար էին։ Իսկ տանայն միայն ու գլխաւորապար, ի բաց առեալ զինուորական հրահանգը, Ժողովուրդեան ու անոր հարկաւորութիւններուն համար են։ Կայսեր գործունեայ միտքն ու կոմքն ամենուն աղէկ ծանօթ է։ Ա իր ճիւղն հինգ տարիներուն մէջ շատ անգամ ու յայտնի կ'ըրոյր՝ ծանօտեցաւ ու կրեալ իրաքանդելու որ հանդուրի որ կայսրը ըրած ճիշդ քննութիւններն ուրիշ բանի համար չեն, բայց եթէ որպէս զի ինք անձամբ գործակից լլ լլայ ամէն գործերուն՝ իրեն ամրապնդողից մասն ու գլխին տէր

րուսներն: Եթէ մեր Ժամանակը կայ մէկը՝ որ ստապէ Մեծն Թրեմբորխովսին խօսքը ինչ «Տէրութեան առաջին պաշտօնատեղը» մեծապէս իշխանն է, ստապէ Ժամանակակից Զօրութի կայսրն է: Ինչպէս տեսնուի, խօսքերը քաղաքականութեան իմաստով պէտք չեն առնուիր, ինչպէս տեսնուի իմացան: Եթէ մէկը Տարսիսը որ կայ մի արգիւր բոլոր ընդարձակ տեղութեան մէջ պաշտօնատեղ մը, որն որ իր պարագն ամենայն նախանձու եւ ճշդութեամբ կատարէ, կրնանք բոլոր որ Ժամանակակից Զօրութի կայսրն է, որուն ընդին ու աշխատանքը ամենայն որ չիկրմար դիւրաւ բնական է ուրիշի մ'աշխատանք ճանաչուի: Կայսրը արդեօք դիտելով՝ ով էրան որ մնայ է Աւստրիայի առաջին Տոքթրինայի որդին: Կայսրն առ Տոքթրինայի անձնականութիւնը՝ որդն որ նախախնամութեան իրեն յանձնուած գործքին վրայ ունի, իր պարագն կ'ունենայ: Նախ բոլոր Ժողովուրդն ամբողջ կողմը հակեցրնելով եւ երկրորդ հասարակաց վարչութեան պաշտօնատեղն: րուն տալով հարկաւոր փափաքը՝ որով բարեպաշտ կը ստիպուին իրենց վեհապետին օրինակին հետեւիլ:

ԳԱՂՂԻԱ

Պր. Տրուսէն սը Լիւի Գաղղիայի արտաքին գործոց պաշտօնէան՝ Ղեկավարող կոմսին գրած երկրորդ շնորհակցանակն ինչպէս իրեն ապատեղան, Գաղղիայի ուրիշ տեղութեանց թով եղած դեպքաններուն երկրորդ յայտարարութիւն մը իրենց, զորն որ հոս կը թարգմանենք:

Փարիզ, 1858, Յուլիս 15:

Տէր իմ: Ղեկավարող կոմսին նոր յայտարարութիւնը, զորն որ՝ ամէն առաւելան գեղականառնունքը խաղաղութիւնն որ մը ետքը Պետրոքուրդի օրագիրը հրատարակեց, կայսրը կառավարութեան վրայ խիստ ազդեցութիւն մ'ընաւ, զորն որ մեծափառ կայսրն ինձի յանձնած է որ առանց ձեռնարկ ձեռք իմացնեմ:

Եւ առ կը ցաւիք որ ըստ ամենայնի ստանկ ոտին մը՝ որ ամէն զահիճներն եղած դժուարութիւններուն յաջորդութիւնը լուծուած մը տարւա համար ունեցած ջանքերուն իրենց քանակութեամբ չափաւորութեամբ մեծ ցոյց կու տան, կը տեսնենք թէ Ռուսաստան անանկ ընթացք մը կը բռնէ, որ անոնց խօսակցութիւններն աւելն անսպասելի կ'ընէ: Զէն ուղիւ արդէն հազար անգամ դուռն բացատրութիւններու իմաց, բայց որովհետեւ Ղեկավարող Ռուսի պահանջանք իբրեւ հիմ կը բերէ ան նախադիմքը՝ զորն որ բարձրագոյն Գուռը առաւելան կառավարութեան հաղորդած է, եւ որովհետեւ 1853ին Ս. Տեղեաց խնդրոյն առաջին կարգադրութեան տակն ընթացքին Դրան առ Ռուսի կուռափարութիւնն ըրած խոստումներուն միտ չիլնէր, աւոր համար կը հարկադրուի կրկնելու որ Մեծնորով իշխանին Կոստանդնուպոլսի ըրած խոսակցութիւններուն վրայ արուած օտմանուն հրովարտելով աւորին արաւելին բոլոր հիմը կը քանդի, եւ եթէ կառավարութիւն մը իրաւունք ունենալու ըլլայ օրինաւոր տրուած ընելու, մեծափառ Ղեկավարող կայսրը կառավարութիւնը ստուգի: Նոյնը չունի Ղեկավարող կոմսն երբոր Մայիսի 10ին Կոստանդնուպոլսի կեցող առաւելան դեպքանին հաղորդագրին առաւ: Կառավարութեան զօրապետին դիմացին ինք զինք երջանիկ կը համարէր ան հետեւանաց համար, զոյն որ Ս. Տեղեաց խնդրներուն նիստամբն իբրեւ ուրախական վերջ մը կը համարէր: Պր. Գիզէլ-Պն ալ ինձի նոյնպէս համարութիւն ցուցող առաւ հասարակ պետութեան զահիճութիւնը գործակարները նոյն բնական կը բանեցնէին: Եւքը Մեծնորով իշխանին իր առաքան գիտաւոր գործքը ընդունելու, ծամայն երկին արդէն ծանուցուած ըլլալն ետեւ՝ ըրած պահանջներն ամենեւին ան պահանջանք չիմանաւոր, գործք արդէն բարձրագոյն Դուռնը ընդունած էր: Գիզէլ-Պն բարձրագոյն նոր խնդիր մըն էր, խիստ ծանրակշիռ դժուարութիւններու տակ, որն որ անոնի առնէ Կոստանդնուպոլսի ծագեցաւ, իրը ընդ մը առնէ խոսքած Եւրոպան նոյն իսկ Ռուսաստանի ձեռքով բարձրագոյն խաղաղարար ստիպուեցաւ: Ասանկ անախիճ պահանջներուն վրայ զարմացած՝ Գաղղիայի, Աւստրիայի ու Պրուսի դեպքաններն իրաւագի կերպով աշխատեցան անանկ երկպառակութիւն մը խափանելու, որուն հետեւութեամբ խիստ դժբախտ կրնար ըլլալ: Ասանկ բարձրագոյն Դրան խորհուրդը տուին որ ինք զինք մեծ փառնորի առն զնելու չափ ընդ գիմութիւն չընէ ու միտարարան խոստումներով որ Ռուսաստանի պահանջներն ստանանք մեծ հաղթանք ազատութեան ու վեհապետութեան ան առաջին կը դադրէ՝ որ չեն կրնար խորհուրդ մը տարա յանգնել, օտմանուն վեհապետին պաշտօնէի ձեռքին նոյններուն վրայ ուրդում մ'ընելու: Կոստանդնուպոլսի իշխանը: Ասանկ

կով դեպքաններուն կողմանէ ոչ ստիպում էրա, ինչպէս միշտ կը կարծուի, ոչ ալ միտարարութիւն, եւ եթէ օտմանուն կառավարութիւնն ինք իրեն ձեռնորով՝ չուզէր յանձն առնել ան թեւեթեւեթներ, որոնց կը կարծուի թէ պիտի ստիպուած ըլլան, պէտք է որ նոյններն իր անխախտ իմեան ու պատուին բարձրագոյն անհամաձայն գաւած ըլլայ: Ասանկ պարագաներու մէջ էր որ Մեծնորով իշխանը Կոստանդնուպոլսի էրա: Ռուսաստանի ու բարձրագոյն Դրան մէջ ամէն դեպքանական հաղորդութիւնները կտրուի: Նոյն պարագաներուն մէջ էր որ իրենց ստանդութեանն ու շահուն համար ստանան կառավարութեան անխաղաղութիւնը պահելու պարագաներուն ախարաւորութեամբ ախարաւորութիւններն իրենց բանեցաւ վարձանք ծախայ մը որդեցին: Մեծափառ կայսրը կառավարութիւնը, Աւգոստի թագուհին կառավարութեան հետ միտարար մտածեց որ բաններն անանկ փոխաւորութիւն մէջ են որ մասանց հակադրութեան հարկաւորութիւն կայ: Ռուսի շուտ մը Գաղղիայի ու Աւգոստիի նաւատորմներուն հրաման դնայ Պէլքի ծոցը խաղիս նետելու, որ Զուրի ամսոյն մէջերը հասան: Պիտի նախադրութեան համար ձեռք առնուած սո միջոցը՝ Ռուսին նիւտման ամենեւին ինչպէս իմեան ձեւ: Նոյնը, հապա պարագաներուն ծանրակշիռութիւնն ստիպուեցաւ ձեռք առնուելու եւ շատ ամենեւին վեր պետարապիսի մէջ ու Աւստրիայի նաւատորմին եղած պատերազմական պատրաստութիւնները նոյն բաւական պարագաներն: Բարձրագոյն Դրան ու Պետրուրդի զահիճներուն մէջ եղած երկպառակութեան պատճառը իրեն: Ինչ ընկնած էր, մէկու մը միջին շանցած խնդիրը, որն որ Կոստանդնուպոլսի բացուեցաւ, օտմանուն կառավարութեանն նոյն իսկ գոյութեան վրայ էր: Մեծափառ կայսրը կառավարութիւնը երբեք պիտի չիզոգու որ ամենկ մեծամեծ շահեր փոխելի մէջ գրուին, ազդեցութեանն ու գործողութեանն մէջ առանց ան մասնակցութիւնը պահանջելու, որն որ աշխարհքին մէջ իր անեցած զօրութեանն ու կարգին կը վայել: Օտմանուն երկրներուն սահմանները կեցող առաւելան բանակին դիմացը՝ Գաղղիական կառավարութիւնն իրաւունք ունէր ու պարագն ալ էր ծախս վրայ Պէլքի ծոցը իր պատերազմական զօրութիւնը դնելու: որ ծագը որ ամէն նաւի լաց է ու միտարարութեան գործ է ան սահմանէն՝ որմէ անգին դաշնաց համաձայն խաղաղութեան տակն չիկրնար անցուիլ: Ռուսաստանի կառավարութիւնը կրնար պիտու երկու նաւատորմներուն բռնած ընթացքին հարկաւորութիւնը մեկնել: Ինք ալ Մայիսի 31ին, երբ անխաղաղ էր Պետրուրդի մէջ գիտուի Գաղղիայի ու Աւգոստիի միջքերն ունեցածը, (որուն լուրը հոս հոստիսի 17ին հասաւ) Ղեկավարող կոմսն առ Մեծնորով իշխանը մը (սկիւնտիստ) խաղեց, որուն վրայ իմացը արուեցաւ պատրաստանքին համար կործ միջոց մը տրուեցաւ ու նոյն ինչպէս մէջ յայտնի սպանալիք կար Դանուրի իշխանութիւններն անխաղաղ գրուելու: Երբ առ որդեւն անանկ հրապարակութեամբ տրուեցաւ, որ իր պատուին նախախնամութիւնը իր երդ կառավարութիւնն մը նոյն ալ չէր կրնար չափաւորել, երբ մեծափառ Ղեկավարող կայսրը Յուլիսի 11ին շնորհակցանք մը հանելով՝ նոյն որդեւն բոլոր Եւրոպա ծանուցանուի սուա, պետ մը նաւատորմը Պալատի էր ու Աւգոստիները դեռ Մայիսի նաւահանգստէն չէր ելած: Հոս թեւախոսները պարզ ու բացայայտ կերպով մէջ բերին, յուլիսն լու համար թէ դրան կողմանէ սկիզբ արուեցաւ, զորն որ հիմա վրայէն նետելու կը ընտրուի, բոլոր պատրաստանքներն իրենց Գաղղիայի ու Աւգոստիի վրայ ձգելով: Նոյնպէս բուական են նաեւ նոյն թեւախոսները ցուցնելու թէ Ղեկավարող կոմսին Կոստանդնուպոլսի մէջ ըրած պահանջներն լուրջ զահիճութեամբ համարուեցաւ: Ասանկ համար իմեանն ու վերջնագոյն միտարարութեան մէջ, Գաղղիա ու Աւգոստի նիւտման ծագանակ չունէր կերպով մը իր ազդեցութիւնը Կոստանդնուպոլսի մէջ բանեցնելու: Զէ, Գիզէլ, բաւականի համարմանը կը զուգնէ թէ Գաղղիական կառավարութիւնն առ ծանրակշիռ նիւտման մէջ ամենեւին կշտաբանելու բան չունի, ինք ինչպէս իր խնամանքը նոյնպէս բոլոր Եւրոպայի առջեւ իր վրայ դրուած պատրաստանքներն իրենց կը միտարարէ: Եւ մեծ չափաւորութեամբ իր կողմանէ անխաղաղ զահիճութեան դատաւանակին կը բողբէ: Աս երկու ցուցումներուն զանազան փոխանակները մէկի թող տալով, դուրս երկու կողմանց մէջ նմանութիւն մը կրնար ըլլալ, թէ որ Ռուսի բանակը Բուլգարիան ձախ եղելը կենալու բոլոր ու Աւգոստիի եւ Գաղղիայի նաւատորմները Պէլքի ծոցը: Աս նմանութիւնն անհետ եղաւ առաւելան բանակն առգին անցնելով ան գետէն, որն որ Ռուսաստանի ու

Օտմանուն տեղութեան ռահմանը կը կացուցանէ: Բայց կ'երեւայ որ Ղեկավարող նոյն Ղեկավարութիւնը կ'ազդէ անուն, կարծելով որ նաւատորմները Կոստանդնուպոլսի առջեւ եղած ըլլան, եւ իբրեւ հարկաւոր ապահովութիւն անոր զորն որ ծախական գրաւուի՝ կ'անուանէ, կը ցուցնէ: Ռուսի բանակին Դանուրի երկրքը բռնած գիշերը: ...

Կայսրն մէկ թղթով Պարիզէն Յուլիսի 16ին Գաղղիայի արտաքին գործոց պաշտօնէին առ գրուած: Ինք վրայ հետեւեալ խորհրդածութիւն կ'ընէ: Գաղղիական կառավարութեան Ռուսի վերջին շնորհակցանքին իմացը տուած յայտարարութիւնն ընդհանուր համարութիւնն սուա: Խիստ համարութեամբ տեսնուեցաւ թէ արտաքին գործոց պաշտօնէին խօսքերը հաստատուելու ապագա, բայց փոխադանքն խիստ չափաւորութեամբ ու կոյսերական կառավարութեան պատուին բարձրագոյն համաձայն է: Ամենեւեակն մեծ նշանակութիւն կը տրուի յայտարարութեան վերջին մասերուն՝ ուր պաշտօնական ազդու խորհրդածութիւնն մ'ընէին ետեւ, իր խորունկ համարման տարութեամբ իր հաստատանքներուն ճշմարտութիւնն ու իր ընթացքին արդարութիւնը կը ցուցնէ, եւ Ռուսաստանին՝ Գաղղիայի ու Աւգոստիի վրայ ըրած պարագաներն: Գործաւոր կերպով կը ցրէ: Ասով կ'երեւայ որ Գաղղիական կառավարութիւնն առ ծանրակշիռ ծանօթութիւնն ալ տուաւ որ ըստ իր մտացը կուր միտակ Ռուսաստանի ու Օտմանուն տեղութեան մէջ կը տուէ: Արդ առ յայտարարութեամբ խաղաղական յայտնը ոչ միայն չիզոգնուի, հապա նաեւ աւելի հաստատուեցաւ:

ԱՆԳՂԻԱ

Պետրուրդի Թագուհին Յուլիսի 17ին վարձածոց (էլլե-է-է) արտաքին բանուեցաւ: Արդէն առջի օրն անհամաձայնութիւն մ'ունէր, անոնցին իր դէպ ի Օտմանուն ընելու սկսած ծանօթութիւնն ետ չիկցաւ: Բայց երկուշաբթի օրը՝ ապիսիք ամսոյն 18ին, այն չափ ազդէ էր որ Օսմանի շնորհակցանքը արտաքին ելաւ, ու անոր համար ալ կարծուեցաւ թէ հիմա դու իմեր վարձածոց չլլայ: Սակայն Լոնտոնէն եւ կոմ վերջին ընթին կ'իմանալ որ երեքշաբթի օրը մեծափառ թագուհին վրայ վարձածոցը յայտնի երկուսն ելին է: Պետրուրդի Թագուհին հիմա վրութեան վրայ հասարակութեան տեղեկութիւն տալու համար միջեւ հիմա կը արշաւանանք արդար իրենց կը ծանուցանեն որ մեծափառ վեհապետին վրայ յիշեալ հիմա վրութեան յայտնի նշաններն զատ ուրիշ հիմա վրութեան նշան չկայ:

— Ինտուն, Յուլիսի 22, Գաղղիական արտաքին բանակ իրենական նախն մէջ 1, Տեւոյն Պալատի հետեւեալ հարցումներն ըրաւ: Պարիզեան պաշտանական հրատարակութեամբ ծանուցուեցաւ թէ ան զիական փոխաւորութիւն նաեւ բազմութիւն մը տարին Դանուրի ուտուով գոցուած տեղն արգելուած ու կոմ առած են ու աս գետին անխաղաղութիւնը, ինչպէս թագուհական պաշտօններն մէկը (Ա. Փալմըրսթը) ըսաւ, որ սակայն կառավարութեան իր պարագաներն իր կատարելու մէջ ըրած յապաղման յատալ կու պայ, գարձեալ ուրովհետեւ նոյն խախտումն անգլիական փոխաւորութեան նաւաղանցութեան ծանր վնաս պիտի պատճառէ, արդեօք կառավարութիւնը նոյն փոխաւորութեան ղեկավարը հաստատուի պիտի պահանջէ: Ասին զատ յուլիսեան կառավարութիւնը ծանուցաւ իր նաւաղանցութեան խախտումներն համար՝ ուտական կառավարութեան շատ հեղգիմարկութիւններ եղած է, արգելք կրնայ ազնուական լորաք (Տ. Ռասսէլ) նոյն նիւտման վրայ եղած թղթակցութեան օրինակները սկիզբին առնելու: Երբ ծանր Կոստանդնուպոլսի տալով ըսաւ թէ կը տարակուսի որ արդեօք կրնանք մի հաստատուի պահանջելու իրաւունքը յուլիսն: Կրնան բանական պատճառներ, ինչպէս ի մէջ այլոց գետին ողորդը, որն որ հիմա ինքն է, նաւաղանցութեան արգելուելուն օգնած ըլլալ: Երկրորդ հարցման վրայ արտաքին գործոց բարձրագոյն յիշեալ թղթակցութիւնները յուլիս: ...

— Կայսր երկայն հատածով մը կը ծանուցանէ թէ միջնորդութեան առաւելութիւնը պետրուրդի մէջ ազդէ ընդունելութիւն գտնելուն վրայ տարակցոյ վրայ: Բայց, կ'ընէ, Աւգոստի եւ ուրիշ երկրներն պէտք են միտ գնել որ անմիջապէս Ռուսի Դանուրի իշխանութիւններէն ելլէ. քանի որ ասիկայ չէ եղած, բան մ'ալ իրած չէ:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կոստանդնուպոլսի արտաքին յայտնը կը ցուցնէ որ Պետրուրդի արքունիաց Աւստրիայի միջնորդութիւնն ընդունելու երկու մեծ ախրութեանց է:

